

6. Указ президента “О мерах по реализации внешнеполитического курса Российской Федерации” от 7 мая 2012 // Электронный ресурс. Режим доступа: [http://npe3wteHT.p\(\)/news/15256](http://npe3wteHT.p()/news/15256)
7. Корнилов А. А. Дипломатия Президента РФ В. Путина 2012 на Ближнем Востоке: возрастание фактора “мягкой силы” // Электронный ресурс. Режим доступа: http://www.bilgesam.org/ru/index.php?option=com_content&view=article&id=30_4 :diplomatiya-prezidenta-rf-v-putina-2012-g-na-bilizhнем-vostoke-voztastanie-faktora-mgyhkoy-siliq-&catid=104:analizler-rusya&Itemid=210
8. Торкунов А. Образование как элемент “мягкой силы” во внешней политике России // Электронный ресурс. Режим доступа: http://russiancouncil.ru/inner/?id_4=1467#top
9. Численность иностранных студентов, обучавшихся в государственных высших учебных заведениях России (по государственной линии и на контрактной основе; тысяч человек) // Электронный ресурс. Режим доступа: <http://stat.edu.ru/stat/vis.shtml>
10. Трансформационные процессы на Ближнем Востоке и в Северной Африке и национальные интересы России. Аналитический доклад. – М. : Издательство МГИМО (У) МИД РФ, 2012. – 49 с.

СЛОБОДЯН Н. В. “Мягкая сила” России в Персидском заливе.

Изучены этапы становления политики “мягкой силы” Советского Союза и России в стратегически важных регионах. Рассмотрено концептуальное закрепление политики “мягкой силы” на законодательном уровне РФ. Представлены современные инструменты “мягкой силы” относительно реализации российской политики в регионе Персидского залива.

Ключевые слова: “мягкая сила”, публичная дипломатия, культурная экспансия, образовательная дипломатия, “жесткая сила”, государства Персидского залива.

SLOBODYAN N. V. “Soft power” of Russia in the Persian Gulf.

Studied stages the policy’s formation of “soft power” the Soviet Union and Russia in the strategically important regions. Considered conceptual consolidation the policy of “soft power” at the legislative level of the Russian Federation. Presented modern instruments of “soft power” regarding the implementation of Russia’s policy in the Persian Gulf region.

Keywords: “soft power”, public diplomacy, cultural expansion, educational diplomacy “hard power”, States of the Persian Gulf

УДК 796.03:94 (477)

Тимошенко Ю. О.
Національний університет
фізичного виховання і спорту України

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОГО СОКІЛЬСЬКОГО РУХУ В ЕМІГРАЦІЇ (1920–1930-ті роки)

Вперше вводиться у науковий обіг невідомі раніше архівні матеріали, що висвітлюють діяльність українських сокільських організацій за межами України. Розкрито організаційну структуру сокільських гнізд, їх чисельний склад, участь у представницьких акціях.

Ключові слова: українське сокільство, товариство, “Сокіл-Батько”, здвиг.

Серед колекції документів “Український музей у Празі” вдалося відшукати низку невідомих раніше матеріалів, що стосуються генези українських сокільських організацій за кордоном у міжвоєнний період,

зокрема, узагальнений матеріал щодо діяльності сокільських товариств у Чесько-Словацькій Республіці (надалі – ЧСР), підготовлений їх керівником Василем Проходою. З об'єктивних причин ці джерела дотепер залишалися поза увагою дослідників історії українського фізкультурного руху.

Мета дослідження – розширити джерельну базу досліджень з історії українського фізичного виховання, запровадивши у науковий обіг нові архівні матеріали.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють 1920–1930-ті рр.

Об'єктом виступає український фізкультурний рух у міжвоєнний період.

Предметом – український сокільський рух за межами України

Методи дослідження. Робота ґрунтується на використанні історичного аналізу архівних джерел; системного та порівняльного аналізу.

Результати дослідження та їх обговорення. Сокільські організації, що виникають у середовищі української еміграції впродовж 1920-30-х років, ведуть свій початок від 11 лютого 1894 р., коли у Львові постає перше українське гімнастичне (*руханкове*) товариство “Сокіл”, яке на початковому етапі мало біля 120 членів. Першим головою товариства було обрано *Василя Нагірного*.

Питання розширення товариства, популяризації сокільської ідеї в середовищі галицьких українців просувалися досить важко, але після першого виступу українських соколів у Львові в квітні 1901 р. [1] українське громадянство звернуло увагу на цей рух. У 1902 р. у ньому створили жіночий відділ, який очолив *Альфред Будзиновський*. У цей же час з'являються перші філії львівського “Сокола” поза межами міста, а сам він перетворюється на керівну структуру – “Сокіл-Батько” (надалі – С.-Б.). Часи найбільшого розквіту українських сокільських організацій у Галичині припадають на період головування надзвичайно активного й енергійного професора *Івана Боберського*.

Починаючи з 1908 р. С.-Б. формує досить сильну організацію з підготовленими кадрами інструкторів руханки та видає значну кількість сокільської літератури. Яскравим унаочненням міцності товариства стали сокільські *здви́ги* (фестивалі), яких у період з 1906 по 1913 роки було проведено понад 20, логічним підсумком яких стане найбільший із них – Другий Краєвий сокільський здви́г у Львові влітку 1914 р. Відтак, напередодні Першої світової війни С.-Б. нараховував у своєму складі 974 сокільських товариства, а крім того 168 сокільських “Січей” *<питання протистояння між “Січчю” і “Соколом” залишаю поза межами даної розвідки. – Ю.Т.>*. Ці 1142 організації нараховували в своїх лавах біля 50 тис. членів [2].

Для утворення нових товариств (*заложення нових гнізд*) необхідно було отримати дозвіл від центральної влади, яким слугувало затвердження

статутів цих організацій. В умовах Австро-Угорської імперії, що проводила відносно помірковану політику щодо різних її народів (“клаптикова імперія”), це забирало біля трьох місяців. Із утворенням після Першої світової війни II Речі Посполитої, що анексувала деякі українські землі, ситуація для українців значно погіршилася. Ця держава проводила чітку антиукраїнську політику, доходючи до відвертого вбивства під час “пацифікацій” упродовж 1930-х років. Тому лише в 1926 р. вдалося затвердити статuti перших сокільських організацій у Львівському, Тернопільському та Станіславівському (нині – Івано-Франківськ) воєводствах. Однак це не завадило С.-Б. провести у червні 1927 р. перший по війні Краєвий сокільський здиг, на який прибуло дві тисячі учасників [3]. Однак, цей рух не обмежувався тільки українськими етнічними теренами.

Українське сокільство за межами України починає свою історію з 1922 р. у ЧСР, і наступні кілька років воно проводить в організаційних турботах по різних містах цієї країни, де українці ще не становили якоїсь організаційної єдності. Сокільською руханкою займаються як емігранти з Наддніпрянської України, так і галичани, які приїзять на навчання до місцевих та українських (Українська Господарська Академія – далі У.Г.А., Вільний університет тощо) навчальних закладів. Зокрема, 6 вересня 1922 р. група українців (27 чоловіків і 3 жінки) звернулася з проханням до чеського товариства “Сокол” у м. Подебради із проханням зарахувати їх на пробний шестимісячний термін. Упродовж 1923 р. до них приєдналося ще 17 осіб, а в 1924 р. – 53, разом 100 [4]. Не всі вони виявили, на жаль, належну сокільську витривалість – лише 31 після попереднього навчання (*руханкової академії*) 13 грудня 1924 р. склали урочисту присягу (*обітницю*). Після цього українці утворили при подебрадському “Соколі” свою тимчасову раду. Упродовж 1925 р. свої заяви на вступ до “Сокола” у Подебрадах подали ще 32 українці, з яких дійсними членами стало 16 побратимів.

Такий постійний зріст соколів-українців поставив на порядок денний питання створення окремої української сокільської організації. І це при тому, що впродовж більше трьох років соколи-українці були членами ще й Українського академічного спортивного клубу в Подебрадах (при Українській Господарській Академії) у так званій “сокільській секції”. Відтак, 7 лютого 1926 р. відбулись установчі збори українських соколів, на яких було ухвалено заложити руханкове товариство “Український Сокол” у Подебрадах [5]. Велику організаційну роль у цьому відіграв *Михайло Єремійв*, тоді як за виховання їх у дусі сокільських традицій найбільше переймався *Йозеф Тругльак*, який був вихованцем Тиршової сокільської округи (*жули*). Саме він вивів українське сокільство з вузько-спортивного на ідейно-національний шлях.

Одночасно у м. Брно за період із 1922 по 1925 роки членами товариства “Сокол-Брно I” стали 16 українців, які на зборах 4 квітня 1925 р. утворили свій гурток [6]. Старостою обрали *М. Дарагана*, а начальником –

гімназійного професора *Ілька Калічака*. Гурток досить успішно розвивався і навесні 1926 р. мав у своїх лавах 18 осіб, серед яких 1 жінка (*сестра*). І. Калічак навіть мав змогу пройти 2-тижневий курс руханки у Чехословацькій Сокольській Громаді в Празі.

У м. Пршібрам, де знаходилася Вільна гірничо-шахтарська школа, українські студенти починаючи з 1922 р. вступали до лав місцевого осередку "Сокола". На весні 1924 р. їх було 21, але потім частина з них, закінчивши навчання, повернулася до України і на весну 1926 р. усіх практикуючих українців там залишилося лише сім осіб на чолі з *Володимиром Хилецьким* [7]. Соколи-українці не створили у цьому місті своєї самостійної сокольської організації.

У Празі українська студіююча молодь почала цікавитися сокольською справою лише навесні 1924 р. Тоді, 20 квітня десять студентів на чолі *М. Бучинським* подали прохання про їх прийняття в члени "Сокола-Праги II". "Празький Сокол" прийняв їх і вже 12 червня 1924 р. дозволив створити український сокольський гурток при своєму гнізді [8]. Початково, майже до кінця 1924 р., вони себе називають Український гурток "Сокол" у Празі, а пізніше усталилася назва Українське руханкове товариство "Січ" у Празі. Десь у червні 1924 р. налагодився зв'язок зі старшиною "Повітової Січі" у Львові, а вже навесні 1925 р. цей гурток припинив своє існування через матеріальну скруту та закінчення навчання студентами, хоча ще в лютому нараховував 15 осіб. Проте в наступному (1926 р.) в тому ж таки "Празькому Соколі" взялися до сокольської праці десять студенток-українок на чолі з *Олександрою Сірополковою* [9]. Про діяльність цього гуртка можемо дізнатися з уривка листа соколки *Зої Равич-Маланюкової*: "Наша організація постала рік тому <у 1926 р. – Ю.Т.> назад. Членок було 10 і вправляли ми окремо під кермовництвом чеської інструкторки. На злеті участі не приймали, бо не були ще дійсними членами Сокола. Після літніх вакацій почали вправляти лише з грудня, бо довго тяглося формальне прийняття нас знову до Празького Сокола. Тепер записалося 14 жінок і 8 доростенок. Жінки розділилися на дві групи: одна – 4 – вправляються пополудню, друга – 10 – увечері разом із чеським дружеством при Празькій Єдності Сокольській. Всі дістали степендію, себто сокольський стрій і за рік платимо 13 крон.

При Соколі читаються лекції про історію сокольства, організацію його, про етику та про вплив сокольства на здоров'я людини. Ці лекції обов'язкові для кожного члена, бо лише прослухавши ці лекції, зробивши іспит та склавши присягу, стає він дійсним членом Сокола. [...] Для кермовництва нашої групи обрали організаційних референтів пані *Сірополко Олесандру і Бурачінську Лідію*" [10].

Така відносна роз'єднаність і автономність українських соколів припиняється у 1926 р., коли у Празі проводиться VIII Сокольський Здвиг.

Українці мали намір узяти в ньому участь, тому налагоджують стосунки між своїми гуртками, створюють організаційний комітет і оголошують збір коштів для участі у здвизі. Через бідність української еміграції (чи, можливо, її пасивність) зібрати необхідної суми не вдалося. Українські соколи змушені були брати позичку в якій за них поручився Сенат У.Г.А. Забігаючи наперед зазначу, що необхідних коштів так і не зібрали, тому академія через два роки сплатила їх борг у 3115 крон [11].

Навколо організації цього заходу розгорнулося політичне протистояння. Організаційний комітет не запросив хорватських соколів, проти яких виступили серби. Одночасно, запрошення для українців не надіслали до Львова, а передали через українських емігрантів у ЧСР, у такий спосіб принижуючи статус “С.-Б.” і відштовхуючи його від участі у здвизі. Українці вбачали в цьому підступи поляків. Тому представницькі функції на здвизі мали виконати українські сокільські організації з ЧСР, ба більше – вони ще й мали представляти там Хорватський Сокольський Союз, про що їх прохав С.-Б. [12].

Участь українців у здвизі була досить скромною, порівняно з представниками інших націй – 53 соколи (30 з Подебрад, 17 – Брно, 6 – Пршібраму), із них 14 були в сокільських одностроях із прапором, решта в цивільному одязі. Проте і така презентація українства вже була успіхом, зважаючи на протидію польських і російських товариств, які, на їх думку, мали поважний аргумент – відсутність української державності: “...Проти участі українських соколів за кордоном особливо протестували не так росіяни-великороси, бо їх по правді сказати майже немає, як свої ж таки землячки “малороси”, що ніяк не могли погодитись з самостійним виступом українців, бо мовляв це якась “недержавна нація”, [13] – зауважує Василь Прохода.

Така українська організаційна демонстрація була стимулом для пожвавлення їх роботи у ЧСР. У жовтні 1926 р. при чеському гімнастичному товаристві “Нуслі” в Празі було вирішено створити український руханкове товариство “Сокол”, як філію “Сокола-Батька” у Львові. На той час у Празі вже діяв український гурток (біля 20 осіб) на чолі з *Олексом Яблонським*. Управу гуртка складали: *Омелян Вец* – містоголова, *Володимир Забавський* – секретар, *Осип Сивенький* – скарбник, *Петро Сайкевич* – зв’язковий, члени – *Василь Трачук* і *Зенон Охримович*. Взимку 1926–1927 рр. реґлярно займалося переважно біля 15 соколів, одні з яких утворювали окрему українську секцію з чеським керівником при “Нуслі”, а інші займалися по різних чеських відділах [14].

Саме на базі цього гуртка й формується організаційний комітет. 13 березня 1927 р. у Подебрадах відбувся з’їзд представників із Подебрад, Пршібрам, Праги і Брно на якому вирішили створити **Союз Українських сокільських організацій в Чесько-Словацькій Республіці**, прийняли проект статуту та призначили на 31 березня 1927 р. у Празі установчий з’їзд

Союзу. На з'їзді головою обрали *Осипа Бойдуника*, його заступником – *Олександром Сірополкову* [15].

Одначе інституційне оформлення українського сокільства не привело до зростання його кількісно. Навпаки, в наступні роки цей рух завмирає. Як зазначалося вище, українство в ЧСР не було сталим – основну його масу становили студенти, які по закінченні навчання поверталися на батьківщину. Так, у Пршібрамі й до того було лише сім соколів, а коли й вони закінчили студії то гніздо завмерло. Суттєво зменшилася кількість українців у Брно, допоки 1 квітня 1929 р. це гніздо не ліквідувалося [16]. Восени 1927 р. Празький сокіл ще нараховував у своїх рядах 44 побратими (із них 16 дівчат), але далі їх кількість поступово зменшувалась. У січні 1928 р. залишилося лише 23 соколи, а регулярно вправляло менше половини.

Разом із завершенням сокільського життя в Празі почала завмирати й діяльність усього Союзу Українських Сокільських організацій у ЧСР. Ще в жовтні 1927 р. голова Союзу *О. Бойдуник* з огляду на стан здоров'я та брак часу передав свої обов'язки заступниці *О. Сірополковій*. У грудні того ж року обов'язки голови перебрав *Йосип Шкеда*, а на секретаря був кооптований *Ярослав Благітка*. У серпні 1928 р. *Я. Благітка* залишився сам після виїзду *Й. Шкеди* в Аргентину (де він організує сокільські товариства з тамтешніх українців). Із усіх сокільських організацій, що належали до Союзу залишився лише "Український Сокіл" у м. Подебради, якому й передали справи та архів Союзу [17]. Там із початком 1927/28 навчального року ряди "Сокола" поповнилися молодими членами – вихідцями з Волині й Галичини, які приїхали на навчання до У.Г.А.

Таким чином, у 1928 р. закінчується перший період організаційного існування Українських сокільських організацій в ЧСР. Після ліквідації Союзу вся активна діяльність зосереджується у м. Подебради, який на певний час стає таким собі неофіційним центром українського сокільського життя.

Важливу роль у збереженні українських сокільських традицій у ЧСР в ті роки й, зокрема, розвитку подебрадського гнізда, зіграв *Федір Мороз*, який був обраний на старосту товариства в 1928 р., а працював у його лавах від початку заснування. Він віддавав роботі в товаристві майже весь вільний час, навіть тоді, коли влітку 1929 р. по закінченні студій був безробітним і не мав жодних засобів до життя. Проте перебороти зовнішні чинники не міг і він. На 1930 рік прийом нових студентів до У.Г.А. був недозволений, а старі члени по закінченні студій роз'їхалися. На початку 1930 р. чисельність подебрадського гнізда зменшилася до мінімуму – 18 осіб, та й ті суттєво зменшили свої заняття через велике академічне навантаження, оскільки закінчували навчання. Змушений був виїхати і *Ф. Мороз*, замість якого на старосту обрали інженера *Василя Проходу*. Він продовжив роботу з наявними людьми і пробував залучити нових із емігрантів [18].

До визначних подій в житті “Українського Сокола” в Подебрадах треба віднести святкову академію 10 лютого 1929 р. з нагоди 35-ліття “Сокола-Батька”, на якій були зачитані доповіді присвячені життю й діяльності українського сокільства на батьківщині, а також участь 13 українців у великому здвизі чеського сокола в Празі 4-6 липня 1929 р., в якому взяли участь і соколи інших слов'янських народів та болгарські “юнаки”. Матеріальну підтримку на участь українських соколів у цьому заході надали наукові та громадські організації в ЧСР – ними було надіслано 1700 крон, із яких 1000 кр. дав Сенат У.Г.А. Ще 900 кр. надійшли від приватних осіб й організацій із Польщі [19].

21 червня 1931 р. “Український Сокіл” взяв також участь і в краєвому здвизі чеського сокола в Пардубіцах. Було на цьому здвизі 12 побратимів із Подебрад, по одному з Градця-Кральове й Ржевиць, разом 14 соколів під українським прапором. Особливо радісно привітала своїх соколів українська колонія в Пардубіцах, де мешкали переважно бувші воїни Української Галицької Армії.

Загалом же впродовж своєї 6-літньої діяльності “Український Сокіл” узяв участь у 35 повітових та окружних здвигах і руханкових академіях, як у межах Тиршової сокільської округи, так і поза нею. Після поразки українських визвольних змагань, в умовах окупації українських земель кількома державами, такі презентації українських соколів підживлювали державницький рух, презентували українську ідею в середовищі, як мінімум, слов'янських народів Європи. Але навіть у такому вигляді українство зустрічало постійний спротив із боку польських та російських кіл, які усіяко намагалися обмежувати українську участь у всесокільських заходах.

Із початком 1930-х років найбільш дієвим залишалось сокільське гніздо у Подебрадах. Навесні 1931 р. при ньому навіть утворився молодий сокільський *доріст* (школярі від 6 до 12 років), що приймав участь у повітовому здвизі. При цьому мусимо відзначити, що нав'язуючи нові тісніші зв'язки з Чеським Соколом, українці весь час пам'ятав про своє сокільство на батьківщині й підтримували з ним безперервний зв'язок шляхом постійного листування з “С.-Б.” у Львові.

15 лютого 1931 р. у Подебрадах соколи відсвяткували п'ятиліття своєї активної діяльності (фактично річниця припадала на 7 лютого), що знайшло відображення у брошурі “Український Сокіл” [20]. Хоча товариство постійного складу не мало (та й не могло мати, бо побратими, пробувши 4-5 років у Подебрадах, змушені були покидати своє гніздо), праця в ньому ніколи не припинялася. За весь час у ньому було 122 дійсних членів [21].

Як зазначає В. Прохода, “хоч організована чинність українських соколів в інших містах ЧСР (поза Подебрадом) занепала, але огник там все ж таки жеврів... Українських соколів розкиданих одиницями по цілій Чехословаччині є багато, але їх якось не помітно. Вони тратяться в чеському сокільському морі. [...] Маючи сили ми їх не можемо як слід

використати в організований спосіб. А назовні витворюється таке вражіння, що українці взагалі не здібні до однодумного організованого вияву своєї волі. Коли до цього додати ще активну агітацію проти нас наших “приятелів”, стає зрозумілим, чому витворилася про нас опінія не на нашу користь. Дехто боїться організації, щоб до неї не залізла “політика”, а з нею й колотнеча. Але тій організації, в якій як слід розуміють основні засади сокільської ідеї, боятися “політики” (демагогів) не треба. Прикладом для цього може бути “Український Сокіл” в Подебрадах, де ніколи не було яких небудь “політичних” непорозумінь.” [22]

Військове винищення мирних українських громадян у Польщі (так звані “пацифікації”) змусили українську еміграцію в ЧСР висловити свою позицію щодо цього злочину. 3 грудня 1930 р. “Український Сокіл” в Подебрадах ухвалив протест проти польського терору, під яким підписалися українські соколи з Брно, Ржевниці, Пршібраму та Праги. Протест надіслали до Президії Чехословацької Сокільської Громади, але відповіді на нього так і не надійшло. Проте, збір підписів змусив українське сокільство повернутися до ідеї створення єдиної організації. Нагодилася й нова молодь, яка після тих “пацифікацій” почала приїздити до ЧСР на навчання. За кілька років схожі протестні акції у містах Брно, Ліберцях, Мімоні, Лазнях Белградських та інших містах, українська еміграція проводитиме з приводу голоду в підрадянській Україні [23].

Восени 1930 р. до м. Брно приїхало біля 40 студентів, більша частина яких вступила до чеського “Сокола Брно I”, де ними опікувалися професор І. Калічак та *Іван Гордіюк*. Для занять їх розділили на дві дружини (družstva) [24]. У наступному році їх кількість не тільки не зменшилася, але навіть зросла. На загальних зборах українських соколів 4 грудня 1931 р. було вирішено створити товариство “Український Сокіл” у Брно, яке стало неформальною філією чеського “Сокола Брно I”. Початково в його лави записалися 38 осіб. Старостою обрали *Мирослава Пагути* (оскільки І. Калічак виїхав з міста), а начальником – *Б. Турка*. У квітні 1932 р. замість вибувшого М. Пагути старостою обрали *Є. Городиського* [25].

Поза цим, 20 січня 1931 р. у м. Ржевниці, де існувала українська гімназія, з ініціативи побратима *Михайла Сороки* відроджується сокільське гніздо, членами якого стали біля 20 гімназистів. Зі старших соколів у ньому працював доктор *Антін Яковенко*, якого й обрали старостою. До середини 1932 р. воно існувало неформально, допоки Педагогічна Рада гімназії його не санкціонувала [26]. Оскільки більшість із них були гімназистами і не мали самостійного матеріального забезпечення, розвиток цього гуртка посувався повільно.

У цьому ж році, – як зазначає Василь Прохода, – “...пробудилось в третій раз українське сокільське життя в Празі, там де воно по численності української колонії мало б бути найсильнішим. Та на жаль, там соколів

менше як українських організацій, що одна одну не визнають і “працюють для Неньки-України”, взаємно поборюючи себе в партійній і гуртково-політичній боротьбі. Але більшість українців у Празі настільки “європеїзувались”, що за сьогоднішнім життям не бачать завтрашнього. А все ж таки поза цими дрібницями буденного життя в Празі, на полі української науки й культури зроблено надзвичайно багато. Успішно працюють там наші наукові установи й національно-культурні організації, переводить свого великого значіння позитивну чинність Союз Українських Пластунів емігрантів. А тепер прийшов до того й “Український Сокіл” в Нуслях, де в роках 1926–1927 наші соколи досить успішно розвинули були свою чинність. Мають поодинокі соколів-українців і в інших празьких чехословацьких товариствах” [27].

Активно взявся до об’єднання українців у Празі енергійний інженер *Ярослав Білинський*, який склав сокільську обітницю ще в 1923 р. у Пршібрамі. Довго бився він поки не вдалось йому 17 грудня 1931 р. зібрати перших 8 соколів, які й вирішили заложити в Празі товариство “Український Сокіл”. Осередком своїм вони вибрали “Сокіл” в Нуслях. Ті ж побратими, які далеко мешкали від нього, могли бути членами інших гнізд і там займатися. В січні 1932 р. “Український Сокіл” успішно розпочав свою роботу й за три місяці мав у своєму складі біля 30 осіб [28].

Треба згадати і про невелике гніздо “Українського Сокола” в м. Пардубиці в кількості 8 соколів, на чолі з інженером *Юр. Синявським*. Утворився цей гурток восени 1931 р. як наслідок заїзду на пардубицький здвиг українських соколів із Подебраду.

Всі спроби інженера *П. Петренка* створити сокільський гурток у м. Градец Кралове залишилися безуспішними, не дивлячись на те, що там українська колонія була значно більшою ніж в Пардубицях. На жаль, пасивність – буде характерною рисою української еміграції не лише в ЧСР.

Окрім ЧСР, українські сокільські товариства існували і в інших країнах. Зокрема, досить чисельним був “Український Сокіл” в Аргентині. В Буенос-Айресі 26 квітня 1931 р. відбулися установчі збори товариства “Сокіл”, які обрали старостою *Максима Заболотного*, а начальником інженера *Йосипа Шкеду*, колишнього начальника “Українського Сокола” в Подебрадах. Сокільська ідея зацікавила українців і незабаром, не дивлячись на економічну кризу й матеріальну скруту, в Аргентині утворилися дві філії цього товариства в містах Ля Фальда та Кордоба, які разом із гуртком у Буенос-Айресі нараховували в своїх рядах 81 члена, в тому числі 5 сестер [29].

В інших країнах українські сокільські товариства не були такими чисельними. Цікавого висновку щодо цього доходить Василь Прохода: “На жаль в Європі, крім Чехословаччини, українська еміграція не може похвалитися своїми успіхами на полі сокільської чинності. В цьому відношенні ми значно відстали від росіян, що мають досить сильні

сокільські гнізда на Балканах та в Франції. Правда, справжніх великоросів там майже нема, бо всі вони зайняті “соціалістичним будівництвом” в царстві кривавої червоної диктатури. Переважну силу російських сокільських рядів за кордоном творять донські й кубанські козаки та “осознавшие себя русскими” малоросійські й деякі галицькі та буковинські українці. <Підкреслено мною. – Ю.Т.> Та все таки в сучасний мент є то сила не особливо прихильна до Українського сокола, хоч на основі сокільської ідеології у нас мають бути братерські взаємовідношення.” [30]

Навесні 1931 р. були спроби створити українське сокільське гніздо у Великому Бечкереку в Югославії. Гурток нараховував біля 25 осіб під орудою *Мельничука*. Оскільки їм запропонували заложити його як “Руско гнездо”, а ні в якому разі не українське, вони відмовилися. Та це не завадило їм взяти участь у здвизі Банатської сокільської округи, де вони виступали як “Українсько-Кубанський сокільський хор” [31].

Поява низки українських сокільських організацій за межами ЧСР поставила на порядок денний потребу створення Союзу Українського Сокільства за кордоном (надалі – СУСЗАК). 26 грудня 1931 р. у м. Подебраді пройшов ініціативний з’їзд представників від українських сокільських товариств та гуртків у Буенос-Айресі, В. Бечкереку, Ржевницях, Празі, Пардубицях, Брно. На ньому прийняли статут Союзу й обрали тимчасову Управу, до якої увійшли по одному представнику від усіх названих організацій. Президію управи склали голова – інженер *Василь Прохода*, начальник – *Ярослав Благітка* та справник – *Семен Черняхівський*, які подали статут Союзу на затвердження Краєвого (Земельного) уряду в Празі [32]. Тут таки було вирішено порозумітися з “Соколом-Батьком” і з його морального дозволу та підтримки взяти участь у IX Всесокільському здвизі в Празі, що планувався на період із 12 червня по 6 липня 1932 р.

Про участь українців у здвизі дізнаємося з відозви СУСЗАК, уривок з якої наводиться далі: “6 липня ц.р. закінчився в Празі величавий IX Всесокільський Здвиг [...]. Не забракло там і синів та дочок Української Нації. 69 соколів і 18 сокілок в українських сокольських одностроях (сокілки в народніх кроях) під двома українськими сокільськими прапорами творили бодай невелику, але здорову тілом і сильну духом групу. Своїми синіми сорочками на тля переважно червоного сокільського моря, українські соколи звертали на себе загальну увагу та зацікавлення до змагань українців до вільного розвитку свого народу.

Упорядженням українського відділу на Всесокільській Виставі з сокільськими й з народного мистецтва експонатами, що була відкрита 18 червня й продовжується до 10 липня ц.р. спільними з чехословацькими вправами вільноруч і змаганнями на зняряддях 3,4 і 5 липня (один з українських змагунів одержав лавровий вінок), <підкреслення мої. – Ю.Т.>

самостійним виступом з українськими народними танцями й піснями 4 і 5 липня, участю у величавому поході 6 липня з гостями соколами не членами Союзу Славянського Сокільства (американцями, булгарами й лужицькими сербами), що продовжувався більше 4 годин, в якому взяло участь 63972 соколів і сокілок...” [33]. У такий спосіб українство зуміло представити себе на святі європейського слов’янства.

Участь у здвизі вимагала значних витрат, які намагалися компенсувати матеріальною поміччю від різних громадських організацій, до яких українські соколи зверталися з підписними листами. Досить промовистим є лист від С.-Б. щодо організації такої підписної кампанії: “...Серед американців такі справи не популярні так як від них ми нічого не удержуємо на викупно Українського Городу. [...] З Канади хоч там живе І. Боберський ...не сподівайтеся нічого. Наші заклики які ми містили й містимо в їх календарях і часописах через 10 літ дотепер безуспішні. Вони між собою сваряться. А тому що побратим Боберський в їх сварки не хоче брати участі не має впливу на них, а як знаємо з їх особистих описів то дивуються, що він держиться осторонь від такого життя. Скажете, що Вам відбираємо надію на поміч, але воно така дійсність і з цим мусите числитися” [34]. Даний лист унаочнює давню проблему українців – роз’єднаність – яка шкодить їм більше за підступи ворогів.

Упродовж року вдалося завершити всі організаційні заходи і скликати 30 жовтня 1932 р. І з’їзд Союзу Українського Сокільства за кордоном. Як випливає зі звіту голови організаційного комітету, окрім згаданих вище гнізд, запрошували до співпраці гетьманські “Січі” в США, “Робітничі Січі” генерала В. Петріва та Сокільські Січі в Софії, але до єдності так і не дійшло [35].

У ці роки важливу роль у житті українського сокільства відіграє *Іван Боберський*, якого в грудні 1933 р. на II З’їзді СУСЗАК обрали почесним головою [36]. Детально на його діяльності зупинятися не буду – це стане предметом окремого дослідження – натомість зазначу лише, що І. Боберський був одним із не багатьох тодішніх теоретиків фізичного виховання, яке мало би, за ним, основною метою – підготовку української молоді до боротьби за незалежність свого краю. В його роботах “українська руханка” розуміється ширше ніж “сокільство”, він виходить за межі суто гімнастичних вправ і бачить у ній широкий фізкультурний рух українства, через що зустрів опозицію з боку деяких лідерів українського сокола.

На середину 1930-х років українська еміграція дуже політизується. Джерела СУСЗАК фіксують напруження, що панує не лише між різними організаціями, людьми, але й усередині самого сокільства. В попередні роки цього не було, або ж воно не було таким явним як тепер. Прикрість і трагізм такої ситуації полягає в тому, що протистояння йде не так по лінії комуністи-націоналісти, скільки в середовищі національно свідомого українства. Про це пишуть і з Аргентини і з Чехословаччини [37], але цими

країнами не обмежується. За таких обставин, на час проведення свого III З'їзду (грудень 1934 р.) СУСЗАК об'єднав 9 гнізд в яких перебувало 460 соколів (у ЧСР: гнізд – 5, членів – 340; в Аргентині: гнізд – 3, членів – 104; у Хіні: гніздо – 1, членів – 16) [38]. Саме у цьому році СУСЗАК починає видавництво свого друкованого органу – часопису “Український Сокол”. На порядку денному стояло відкриття гуртків у низці інших країн, однак передвоєнна напруга, що вже витала у повітрі стала цьому на заваді. Вдалося відкрити лише одне нове гніздо (перші загальні збори провели 17 лютого 1935 р.) у м. Ліберець, управу якого складала: голова – *Хоминський Кость*, заступник – *Греськів Василь*, справник – *Ганкевич Остап*, скарбник – *Терлецький Василь* [39]. Початково записало в гурток біля 20 осіб, вдалося навіть знайти меценатів, які оплачували оренду спортивного залу для занять. Однак з часом первинний ентузіазм вивітрився, більшість соколів припинили заняття, що відохотило і меценатів. “Посприяло” занепаду гнізда і втручання “доброхотів” із Праги [40].

Відтак, на грудень 1935 р. СУСЗАК об'єднав сім гнізд: чотири в ЧСР і три – в Аргентині. Припинили діяльність гнізда у містах Брно та Шанхаї. Найактивнішими залишалися пардубицьке та пражське гнізда, де проводили регулярні заняття чоловічі та жіночі групи. 5-7 червня 1935 р. 14 соколів пражського гнізда взяли участь в сокільському здвизі в Таборі, “...засвідчивши ще раз чеському громадянству живучість сокільської ідеї серед українського народу” [41]. Чисельним (понад 40 осіб) було гніздо в Ржевницях [42]. Переважно в такому складі СУСЗАК дожив до свого зникнення.

Після окупації нацистами Чехословаччини, влітку 1939 р. нова влада запропонувала українцям влитися до якоїсь націоналістичної чи гетьманської організації. Оскільки сокілство завжди постулювало ідею аполітичності, тому наприкінці травня 1940 р. було прийнято рішення саморозпуститися. Весь архів українського сокілства було передано Музею визвольної боротьби у Празі [43], звідки він після Другої світової війни потрапив до Києва.

Висновок. Після поразки української революції 1917–1921 рр. і розчленування України між кількома ворожими їй державами, українське сокілство поза її межами намагалося впродовж майже двадцяти років нести державницьку ідею, готувати українську молодь до боротьби за відновлення державності.

Використана література:

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (надалі – ЦДАГОУ) – Ф. 269. Оп.1. Спр. 1025.– *уперше вводиться у науковий обіг*. Ар. 31.
2. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025. Ар.32
3. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025. Ар.35
4. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025. Ар.38
5. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025. Ар.38

6. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.39
7. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.41
8. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.40
9. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.42
10. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1010. – *уперше вводится у науковий обіг.* Ар.155-155зв
11. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.43
12. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1010. Ар.8,23,40
13. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.45
14. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1010.Ар.107
15. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.46
16. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1010.Ар.148
17. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.49
18. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.50
19. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.51, 52
20. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.53
21. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.54
22. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.55
23. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 274.Ар.41,41зв,43зв,57-60
24. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1011. – *уперше вводится у науковий обіг.* Ар.69-69зв
25. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.58
26. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1013. – *уперше вводится у науковий обіг.* Ар.51-51зв
27. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.61
28. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.61
29. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1005. – *уперше вводится у науковий обіг.* Ар.2
30. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.64
31. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1005.Ар.3
32. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1025.Ар.67
33. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1002. – *уперше вводится у науковий обіг.* Ар.17-17зв
34. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1013.Ар.55
35. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1005.Ар.30
36. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1016. – *уперше вводится у науковий обіг.* Ар. 51,55,80-81
37. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1020. – *уперше вводится у науковий обіг.* Ар. 18,47,53-54.
38. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1020.Ар. 56.
39. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1021. – *уперше вводится у науковий обіг.* Ар. 5.
40. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1006. – *уперше вводится у науковий обіг.* Ар. 16.
41. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1.Спр. 1032. – *уперше вводится у науковий обіг.* Ар. 1-2.
42. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1006.Ар.15.
43. ЦДАГОУ – Ф.269. Оп.1. Спр. 1007.Ар.21,23зв.

ТЫМОШЕНКО Ю. А. История украинского сокольского движения в эмиграции (1920–1930-е годы).

Впервые вводится в научное обращение неизвестные раньше архивные материалы, которые освещают деятельность украинских сокольских организаций за пределами Украины. Раскрыта организационная структура сокольских гнезд, их численный состав, участие в представительских акциях.

Ключевые слова: украинское сокольство, общество, “Сокол-Отец”, слет.

TYMOSHENKO YURIJ. History of Ukrainian sokil movement in emigration (1920–1930th).

First entered in a scientific appeal the unknown before archived materials which light up activity of Ukrainian sokil organizations outside Ukraine. The organizational structure of sokil societies is exposed, as well as their numerical strength, participation in representative actions.

Keywords: Ukrainian sokil movement, society, “Falcon-father”, gathering.